

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Μουσείο – Επικοινωνία - Εκπαίδευση

Αναστασία Χουρμουζιάδη

Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Η ΑΡΧΗ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΗΜΙΣΥ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΣ

Το Μουσείο αποτελεί ένα εργοστάσιο ιδεολογίας. Ας εξετάσουμε το τι μπορεί να σημαίνει αυτή η διατύπωση και σε ποιο βαθμό μας αντιστοιχεί στην μουσειακή πραγματικότητα.

- Για να προσεγγίσουμε το ερώτημα, μας χρειάζεται κατ' αρχήν να συμφωνήσουμε στο τι εννοούμε όταν λέμε «ιδεολογία». Χωρίς να εμβραθύνουμε ιδιαίτερα στη σχετική βιβλιογραφία ξεκινάμε από την προσέγγιση του Antoine Destutt de Tracy που εφηύρε τον όρο στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Ιδεολογία είναι ένα σύνολο ιδεών.
- Στη συνέχεια μας χρειάζεται η θεωρία του Louis Althusser για τους «Ιδεολογικούς Μηχανισμούς του Κράτους», σύμφωνα με την οποία ένα κράτος προκειμένου να εξασφαλίσει τη συνοχή και την επιβίωσή του, εκτός από τους καθαρά κατασταλτικούς μηχανισμούς (αστυνομία, στρατός κτλ), έχει ανάγκη και μηχανισμούς, όπως η εκκλησία, η εκπαίδευση και τα μουσεία, οι οποίοι «αναγκάζουν» τους πολίτες του κράτους να σκέφτονται με έναν συγκεκριμένο τρόπο εντός του πλαισίου της άρχουσας ιδεολογίας.
- Η ίδρυση των νεωτερικών μουσείων στην Ευρώπη, ενταγμένη στις διαδικασίες ίδρυσης των εθνικών κρατών, σχετίζεται με την ανάγκη παραγωγής ιδεολογικών επιχειρημάτων που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στη συγκρότηση των εθνικών ταυτοτήτων. Βλ. το συμβολικό περιεχόμενο της μετατροπής του Λούβρου σε δημόσιο μουσείο μετά τη Γαλλική Επανάσταση.
- Ανάλογες και οι διαδικασίες που συνδέουν την συζήτηση για την αναγκαιότητα ίδρυσης αρχαιολογικού μουσείου στην Αθήνα με την ίδρυση του Ελληνικού κράτους, μετά την Επανάσταση του 1821.
- Αν αυτή ο ιδεολογικός ρόλος του μουσείου είναι σαφής στην περίπτωση των αρχαιολογικών και ιστορικών μουσείων, έχει ενδιαφέρον να διερευνήσουμε αναλογίες και στο ρόλο άλλων τύπων μουσείων. Π.χ. στα λαογραφικά. Εδώ, μέσα από τις εκθέσεις διαμορφώνεται και καλλιεργείται μια συγκεκριμένη αντίληψη για την αγροτική ζωή, που συνήθως οδηγεί στην εξιδανίκευσή της και στον εξωραϊσμό της, στην απαλοιφή του ιστορικού περιεχομένου, την αποσιώπηση των κοινωνικών συγκρούσεων κτλ.
- Στα μουσεία τέχνης, επίσης, καλλιεργείται μια συγκεκριμένη αντίληψη για το τι είναι τέχνης και τι όχι, αισθητικά πρότυπα, ιεραρχήσεις ανάμεσα σε περιόδους σχολές και καλλιτέχνες, που στη συνέχεια «διαχέονται» ευρύτερα στην κοινωνία.
- Αλλά και στα τεχνικά μουσεία, που μοιάζει να παρουσιάζουν «αντικειμενικά» φαινόμενα, είναι δυνατόν να υπερτονίζεται ο οικουμενικός και νομοτελειακός

χαρακτήρας των φυσικών φαινομένων και ο προοδευτικός χαρακτήρας των επιστημονικών επιτευγμάτων, και να απαλειφθεί η υποταγή των θετικών επιστημών σε «επιστημονικά παραδείγματα», ο κοινωνικός χαρακτήρας της τεχνολογικής εξέλιξης, η ηθική της προόδου, κτλ.

- Στο ερώτημα αν αυτά τα φαινόμενα αποτελούν δυσλειτουργίες και κακές πρακτικές του μουσείου που ξεπερνιούνται στις μέρες μας, μπορούμε να αναφέρουμε με πολύ πρόσφατα παραδείγματα ιδεολογικής χρήσης. Μπορεί να μην υπάρχει ένας στόχος τόσο αποκρυσταλλωμένος για τις ιδεολογικές επιδιώξεις ενός μουσείου, υπάρχουν άλλωστε τόσα πολλά διαφορετικά μουσεία, αλλά και πάλι το ίδιο συμβαίνει. Απλώς, υπάρχουν κάπως μεγαλύτεροι βαθμοί ελευθερίας.

Προκειμένου να υποστηριχθεί ο ιδεολογικός ρόλος του μουσείου πρέπει να αναπτυχθεί μια **επικοινωνιακή σχέση** ανάμεσα στους δημιουργούς του και τους επισκέπτες.

- **Τι ορίζουμε ως επικοινωνία.** Είναι πολύ δύσκολο να το ορίσουμε αφού ακόμη και οι ειδικοί διατυπώνουν πολύ διαφορετικές απόψεις. Άλλοι λένε ότι είναι πολύ παλιά υπόθεση και άλλοι ευρωπαϊκή νεωτερική εφεύρεση, κτλ. Κάποιοι σοφοί, τη δεκαετία του 1970, εντόπισαν να κυκλοφορούν 127 διαφορετικοί ορισμοί. Άλλοι επικεντρώνονται στο προϊόν, άλλοι στο μέσο, άλλοι στη διαδικασία.

Π.Χ. επικοινωνία η [ερί<k>ίηοννα] Ο25 : 1.η διαδικασία με την οποία μεταδίδεται ένα μήνυμα, μια πληροφορία κτλ. σε κπ. ή ανταλλάσσονται γνώσεις, σκέψεις κτλ. με κπ. χρησιμοποιώντας γραπτό ή προφορικό λόγο, διάφορα μέσα τηλεπικοινωνίας, κινήσεις, σήματα κτλ

- **Το παραδοσιακό επικοινωνιακό σχήμα.** Προτάθηκε τη δεκαετία του 1940 από τους Shannon & Weaver για να περιγράψει το τι συμβαίνει στις τηλεπικοινωνίες. Προβλέπει έναν πομπό έναν αποκωδικοποιητή, ένα σήμα, ένα αποκωδικοποιητή και έναν δέκτη. Και φυσικά λαμβάνει υπόψη τους θορύβους και τις παρεμβολές που αλλοιώνουν το σήμα και δημιουργούν προβλήματα στην επικοινωνία. (βλ. διαφάνεια 13).

- **Το παραδοσιακό επικοινωνιακό σχήμα στις ανθρώπινες επικοινωνίες.** (βλ. διαφάνεια 14) Εδώ παρουσιάζεται σχηματικά η ανθρώπινη γλωσσική επικοινωνία, αλλά θα πρέπει να λάβουμε υπόψη και τις άρρητες μορφές της.

- Η ανθρώπινη επικοινωνία πραγματοποιείται πάντα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη (βλ. διαφάνεια 15).

- Η ανθρώπινη επικοινωνία είναι ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο φαινόμενο και μπορεί να «σκαλώσει» σε ένα πλήθος παραγόντων που με δόση υπερβολής και με χιούμορ περιγράφονται στους «νόμους» του Osmo Wiio, ενός Φινλανδού δημοσιογράφου.

(βλ. διαφάνεια 16).
- Αν δεχτούμε ότι το παραδοσιακό σχήμα είναι ικανοποιητικό μπορούμε να δούμε πώς αυτό μπορεί να περιγράψει τη **μουσειακή επικοινωνία** (βλ. διαφάνεια 18). Ένα βασικό στοιχείο που λείπει και θα πρέπει να προστεθεί είναι η επανατροφοδότηση, το γεγονός δηλαδή ότι ο επισκέπτης αντιδρά και εκπέμπει με τη σειρά του κάποια μηνύματα προς τον εκθέτη, έστω και αν αυτό γίνεται περιστασιακά και όχι με σαφείς διαδικασίες και οργανωμένο τρόπο (βλ. διαφάνεια 19).

 - Τα βασικά προβλήματα αυτού του σχήματος, είναι (α) η **γραμμικότητα**, που διαχωρίζει σαφώς τους ρόλους του εκθέτη και του επισκέπτη. Ο δέκτης παθητικός με προαιρετική την αντίδραση. Είναι όμως έτσι; Θα μπορούσαμε να πούμε ότι θα πρέπει να δώσουμε τη δυνατότητα στον επισκέπτη να δράσει. Αλλά, είτε το θέλουμε είτε όχι, ποτέ ο επισκέπτης δεν είναι «παθητικός» δέκτης, με την έννοια ότι δέχεται αυτούσιο το μεταδιδόμενο μήνυμα. Πάντα έχουμε ταυτόχρονη εκπομπή και λήψη από καθένα από τα δύο μέρη (β) το γεγονός ότι αντιμετωπίζει το μουσείο ως το **μέσο** της επικοινωνίας, ενώ θα ήταν προτιμότερο να το αντιληφθούμε ως **πλαίσιο** εντός του οποίου αναπτύσσεται η επικοινωνία, και Το μουσείο ως ιδεολογικός μηχανισμός του κράτους συνδέεται με πολλά έξω από την έκθεση αυτή καθαυτή, αποτελεί τον καθρέφτη μιας κοινωνίας σε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, άρα αποτελεί το περιβάλλον (π.χ. ακόμη και αν η έκθεση μένει αναλλοίωτη για πολλά χρόνια η επικοινωνία διαφοροποιείται). (γ)ότι δε λαμβάνει υπόψη τα διαφορετικά «δικαιώματα» του επισκέπτη και του εκθέτη. Ο εκθέτης είναι ο ειδικός: είναι ελάχιστοι αυτοί που έχουν το δικαίωμα να δημιουργήσουν μια έκθεση (μιλάμε πάντα για το επίσημο ιδιωτικό ή δημόσιο μουσείο και κατά προτίμηση στην ελληνική πραγματικότητα) και για να το κάνουν πρέπει να εξασφαλίσουν και την χρηματοδότηση, άρα λογοδοτούν και σε κάποιο βαθμό περιορίζονται. Ο **εκθέτης** επιλέγει, ερμηνεύει, αποσιωπά, χειραγωγεί αντικείμενα και επισκέπτες. Οι **επισκέπτες** μπαίνουν ως ξένοι, αδαείς και εν δυνάμει καταστροφείς.
- Μια **εναλλακτική πρόταση για το σχήμα που μπορεί να περιγράψει τη μουσειακή επικοινωνία** (βλ διαφάνεια 22). Βασικά στοιχεία: προστίθεται ένας επιπλέον πόλος «το έκθεμα». Αποτελεί το προϊόν κάποιων άλλων που δεν είναι, συνήθως παρόντες και συνδέεται μετωπικά με αυτούς. Ο εκθέτης το ερμηνεύει όπως θέλει. Έχει όμως

και το έκθεμα μια δική του φωνή (;).
Ανεξάρτητα από τις επιθυμίες του εκθέτη ο
επισκέπτης κάτι εισπράττει και από αυτό
κατευθείαν. Αφενός «δεν είναι σωστό» να
το φιώσουμε τελείως, αφετέρου δεν είναι
βουβό ό,τι και να κάνουμε.

- Μπορούμε να την περιγράψουμε σχηματικά ως
εξής: ένας «ειδικός/εκθέτης» έρχεται
αντιμέτωπος με ένα «πράγμα». Το «πράγμα»
εκπέμπει ποικίλα μηνύματα και στο
μυαλό του «ειδικού» ενεργοποιείται μια
διαδικασία επεξεργασίας αυτών των
μηνυμάτων, μέσα από τις γνώσεις του, τα
βιώματά του, τις προ-καταλήψεις του, την
κοινωνική του θέση κτλ. Όλη αυτή η διαδικασία
οδηγεί σε μια «ερμηνεία», η οποία
κατατίθεται μαζί με το «πράγμα» -που
γίνεται πλέον «μουσειακό πράγμα» στη
μουσειακή έκθεση. Ο «επισκέπτης» στην
έκθεση έρχεται αντιμέτωπος με την
«ερμηνεία» του «εκθέτη», αλλά και με το ίδιο το
«μουσειακό πράγμα». Ο
συνδυασμός των δύο, μέσα από το φίλτρο των γνώσεων,
των βιωμάτων, των προ
καταλήψεων, της κοινωνικής θέσης κτλ
οδηγεί τον «επισκέπτη» σε μία δική του
«ερμηνεία» που δεν είναι καθόλου βέβαιο ή
απαραίτητο ότι ταυτίζεται με εκείνη του
«ειδικού/εκθέτη». Η «ερμηνεία» αυτή είναι
που διαμορφώνει τη συλλογική
αντίληψη για τα πράγματα και φυσικά
επηρεάζει τον τρόπο που σκέφτεται και

ερμηνεύει ο «ειδικός/εκθέτης».